

ЖІБЕК ЖОЛЫ ТАРИХЫНДАҒЫ ТҮРІКТЕРДІҢ РӨЛІ
THE ROLE OF TURKS IN THE HISTORY OF THE SILK ROAD

Нәсербек ЗАҢӘДІЛҰЛЫ*

Түйіндеме

Мақалада Жібек жолының алғаш пайда болуының алғышарттары, қалыптасу тарихы тәжірибелі салыстырмалы ұзақ процесті бастан кешіргені, Жібек жолының қалыптасуы Шығыс пен Батыстың арасындағы тауар айналымының нақты қажеттіліктеріне сәйкес келгендігінің себептері, барыстары баяндалады. Қытай деректеріне негізделген талдау, зерттеу нәтижесіне сүйенгендіктен, зерттеуші ретінде Қытайша тарихи жер, оқиға, тұлға аттары өз мағынасында қытай деректерінен тікелей аударылып алынды. Мақалада Жібек жолына, әдетте, Еуразияның солтүстік бөлігіндегі коммерциялық жол ретінде сілтеме жасалады. Оңтүстіктегі ертедегі сауда шай мен жылқыны айырбастау жолымен ерекшеленеді.

Жалпы бұл мақалада Батыс Хан патшалығынан Жаң Чян және Шығыс Хан патшалығынан Пан Чау қатарлы елшілерінің Батыс Қытай орта жазығынан түрік елдеріне сауда және барыс-келіс жолының ашылуындағы тарихи рөлі талданады. Осы тарихи тұлғалар сапарының себептеріне қатысты қытай деректерінен тың мәліметтер келтірілді. Бұл жол Батысқа қарай Римге созылады. Осы жолдағы саудасаттық қана емес, Қытай орталық жазығы мен Орталық Азия түркілерінің мәдени жақтарындағы өзара байланыстары талданады.

Кілт сөздер: Түріктер, панчау, ғұн, Хан патшалығы, Жаң Чян, Хан Уди.

Summary

The article explains the prerequisites for the first appearance of the Silk Road, the reasons why the formation of the Silk Road corresponds to the specific trade needs of the East and the West. Since the article was based on analysis and research in Chinese, the events and names of the historical figures were taken and translated directly from Chinese sources. The Silk Road is commonly referred to as a commercial route in the north of Eurasia. Early trade in the South is characterized by the exchange of tea and horses. This article analyzes particularly the historical role of Western Chancellor Yang Jiang and Ban Ki-moon from East Khan in opening the trade route and trade route to the Turkic-speaking countries. New data were obtained from the Chinese sources for the reasons of the visits of historical figures in question. This route runs from Rome to the west. This long road

---

* тарих магистрі, Түркология ғылыми-зерттеу институтының ғылыми қызметкері, Қожа Ахмет Ясауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан-Қазақстан. Master of History, Research Institute of Turkology, Khoja Akhmed Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan-Kazakhstan. E-mail: noszan@mail.ru

is not only a commercial road, but also a path to the cultural relations between the Chinese in Central China and the Turks in the Central Asia.

Key words: Guna, Royal Khanate, Jean Chiang, Khan Udi, Turks of the Kaganats, the Great Panchau Cave.

Жібек жолы атауын алғаш рет 1887 жылы неміс географы Лихофен «Қытай» туралы еңбегінде қолданған. Жібек жолы ұзақ тарихи кезеңде Қытай елімен Орталық Азия, Батыс Азия, арасындағы Африка елдерімен Еуропалық халықтардың бір-бірімен қарым-қатынас процесінде маңызды рөл атқарған. Көне Қытай, Үндістан, Греция, Ежелгі Рим, Орталық Азия, Батыс Азия, Африка елдері арасындағы халықтар достығы дамуының көпірі саналады.

Б.з.д. 139 жылы батыс Хан патшалығының патшасы Хан Уди Жаң Чян атты елшіні батысқа елшілікке жібереді. Жаң Чян 13 жылдық сапарында Тяньшань тауларының солтүстігі мен оңтүстігінің, Орта Азия мен Батыс Азияның барлық жерлерін аралап шықты.

Ежелгі Қытай, Үндістан, Греция – үш ірі өркениетті тоғыстырған бұл жол Шығыс Батыс Хан патшалықтарының астанасы Чааннан (қазіргі Шиан) басталып, Шыңжаңнан Орталық Азияға, Батыс Азия мен Солтүстік Африкаға, Еуропаға ұласады.

Рихтгофен еңбектерінде, 2100 жыл бұрын батыс Хан патшалығының патшасы Хан Удидың батыс өңірге екі рет елші жіберуімен біртіндеп Жібек жолының қалыптасып дами бастағандығын баяндайды. Кейін осы ежелгі жолдың кеңейіп, қарапайым сауда-саттық, айырбас жолының солтүстік-батысқа қарай жалғасып, Ұлы Жібек жолына айналғандығын көреміз. Жолға арқау болған басты тауар жібек болған еді. Қытай жібек тауарларымен бірге фарфор, темір, шәй, металл дайындау техникасы, алтын және күміс өндіру пайдалану және басқа да қолөнер техникалары Орталық Азия Түрік елдері арқылы Парсы, Батыс Азия мен Батыс елдеріне таралды (Чиң Пуаң Чң, 2014). Басқа еуропалық елдердің шексіз технология және мәдениет ағыны, тауарлары «Жібек жолы» арқылы Қытайдың шығысында тарады. Ол сауда-саттықтың дамуына қозғаушы күш болып ғана қалмастан, еуразиялық континент болып, айтарлықтай өзара мәдениет алмасуына және өркениет дамуына ықпал етті. Шын

Н. Заңәділұлы. Жібек жолы тарихындағы түріктердің рөлі.

мәнінде құрлықтағы солтүстік-батыс Жібек жолы ғана емес, сонымен қатар, оңтүстік-батыста теңіздегі Жібек жолы да бар. Қытайдың жібек өнеркәсібін зерттеуші (蒋小龙) Жяң Шяу Луң (Чиң Пуаң Чн, 2014). бұл туралы арнайы зерттеу жасады. Ежелгі Қытай Жібек Жолының өзгеруі мен құлдырауы туралы қысқаша талдап көрейік.

Ең ертедегі Жібек жолы

Қытайдың ежелгі кітаптарында жазылғандай жібек өндіру Қытайдың ұлттық дәстүрлі қолөнер кәсібі саналады. Жібектің алғаш пайда болуы туралы б.д.д. X ғасырда Батыс Жоу патшалығындағы (周穆王) Жоу Му Уаңның Хан патшалығының астанасы Ши Ан қаласынан жолға шығып батысқа, Орталық Азияға сапары туралы жазылған 《穆天子传》 «Му патшаның өмірбаяны» («Жібек жолының тарихи алғы шарттары», 2015: 34) атты тарихи еңбекте баяндалады. Кейбір деректерде Жоу Му Уаң ертедегі қырғыз еліне сапарлап келген делінеді. Бұл ерте Қытай орта жазығы мен Батыс өңірдің ары қарай Түрік елдерімен байланыстары болған болуы мүмкін деген ойға жетелейді. Батыс Жоу патшалығының патшасы Жоу Му Уаң батыспен жақын достық қарым-қатынас қалыптастыру үшін Батыс патшалығы ханшайымын еліне ала келіп, елінің патшайымы етеді. Бұл жағдайды Қытай тарихшылары ежелгі Қытай мен Орта Азияның алғашқы байланыстары деп қарайды. Бұл шығарманы аңыз ретінде қарайтындар да бар. Ал Қытай деректерінде Жоу Му Уаң барған елді бірде Батыс патшалығы, бірде Орта Азия қырғызы, енді бірде Батыс кидандары деп атап көрсетеді. Дегенмен Қытай тарихшылары бұл оқиғаны алғашқы Жібек жолы негіздемесі деп қарайды.

Құрлықтық Жібек жолы

Ежелгі Грекияда б.з.д. V ғасырда Қытай жібегі ежелгі гректердың элиталық сүйікті киіміне айналғандығын ежелгі грек тарихшысы Kurt Iglesias бірінші кітабында баяндайды. «Кир» грек және латын тілінен алынған, қытайша 丝绸 қазақшаға аударғанда «жібек» дегенді білдіреді.

Жібек жолының батыс бөлігі

Бұл Қытай деректерінде көп жерде Моңғол атауымен аталады. Дегенмен біраз деректерде Ғұн, Түрік деп те айқын айтылады. Б.з. дейін және кейін Ғұндар, Моңғолдар, Түрік сияқты этникалық топтар

біртіндеп күшейе түсті. Құрлықтық жібек жолын бақылайтын елдер мен билеушілері сауда жолы бойындағы сауда керуендерінен түсетін салықтың үзілмеуі үшін сауда жолдары мен керуеншілердің қауіпсіздігіне көңіл аударатын болған.

Оңтүстік-батыс Жібек жолы

Б.д.д. IV ғасырда Қытай жібегі Үндістанға тасымалданса, екінші ғасырда Үндістаннан Ауғанстанға тасымалданды. Қытайдың оңтүстік-батысындағы бұл сауда жолын дамыту ұзақ уақытқа созылды. Солтүстік-шығыс Қытай мен Батыс Азия елдері арасындағы Жібек жолы бірте-бірте жоғары дәрежеде дамыған, гүлденген сауда жолына айналды.

Жаң Чянның жібек жолы сапары

Жібек жолы туралы айтатын болсақ, ең әуелі Жаң Чянның батыс аймағына «凿空 (Жол ашуы)» («Жібек жолының тарихи алғы шарттары», 2015: 76-77) сапары туралы әңгімесі еске түседі. Шын мәнісінде Жібек жолы алғашында адамдар жүріп-тұратын қарапайым жол ретінде ашылған. Жаң Чянның «Жол ашуы» тарихи кітабында алғаш рет сауда жолы ретінде көрсетілді. Кейін келе Қытай орталық жазық өңірлері мен Орталық Азия түріктерінің ресми өзара мәдениет алмасуына жол ашты.

Батыс Хан патшасы Хан Уди алғашында елдің тұрақтылығын сақтауда Жаң Чянды батысқа ғұндарды шабуылдау үшін Ұлы Йүзлермен одақтасуға жіберді. Кейін хан ұрпақтарының қаржы ресурстарының жинақталуы үшін, ол бұрынғы, шабуылға негізделген стратегиясын өзгертуге тырысып, ымырашылдық стратегияны жүзеге асыру мақсатында Жаң Чянды батыс аймаққа елші ретінде жіберді (Жібек жолының тарихи алғышарттары, 2015: 103). Яғни бұл - батыс Хан патшалығының үлкен стратегиясының бір бөлігі. Бұл туралы Қытай деректерінде өте көп кездеседі. Өкінішке орай, бұл деректер бізде көп зерделенбеген.

Жібек жолына, әдетте, Еуразияның солтүстік бөлігіндегі коммерциялық жол ретінде сілтеме жасалады. Оңтүстіктегі ежелгі сауда шәй-жылқы айырбастау жолымен ерекшеленеді. Батыс Хан патшалығынан Жаң Чян және Шығыс Хан патшалығынан Пан Чау Батыс аймағының ашылуы үшін Лоян қаласынан бастау алып, Батыс аймақтарға ұласатын осы ұлы сауда жолының ашылуы үшін сапар шеккен. Бұл жол Батысқа Римге қарай созылды. Осы ұзын жолда сатылатын тауарлардың ішінде қытайлық жібек ең беделді тауар

болғандықтан, бұл жол «Жібек жолы» аталған. Жібек жолы тек ежелгі Азия мен Еуропаның тауар айырбастайтын сауда жолы ғана емес, сондай-ақ Азия, Еуропа мен Қытай арасындағы достық қарым-қатынасқа жол ашты. Сондай-ақ Шығыс пен Батыс арасындағы достық жолы болды. Батыс елдеріне елшілікке жіберілген Жаң Чян, Пан Чау сияқты тарихтағы кейбір белгілі тұлғалар, сондай-ақ Батыстың аңызында батыс көкжиегіне шыққан монах Таң Шуан Заңдардың сапарына байланысты таңғажайып әңгімелердің көпшілігінің таралуы да осы Ұлы Жібек сауда және достық жолымен тығыз байланысты (Жібек жолының тарихи алғышарттары, 2015: 103).

Ұлы Жібек жолының қалыптасуы ұзақ тарихи процесті бастан кешірген. Аталмыш ұлы жол Азия, Еуропа және Африка үш құрлықтың арасындағы сауда-саттықты ғана байланыстырған жоқ, ежелгі өркениеттерді де байланыстырған ұлы жол - достық жолы болды.

Біріншіден, Жібек жолының қалыптасуы Шығыс пен Батыстың арасындағы тауар айналымының нақты қажеттіліктеріне сәйкес келеді. Археологиялық деректерге сүйенсек, б.д.д. VI ғасырдан бастап V ғасырға дейін Греция Қытайдан жібек және басқа бұйымдарды енгізді. Еуропаның, Орталық Азия мен Қытайдың Орталық жазықтық аймағындағы қалалармен экономикалық және сауда байланыстары әуелі Жібек жолының қалыптасуына негіз болды.

Екіншіден, Орталық Азия мен Еуропа бағытында пайда болған екі империя Шығыс пен Батысқа жол ашты. VI ғасырдың ортасында Азия, Еуропа және Африка - үш құрлықта үлкен империя болған Парсы империясы күшейді. Парсы империясының күшеюі Шығыс пен Батыстың мәдениет алмасуын одан ары ілгерілетті. Парсы билеушісі Ахмад Есік әулеті жойылғаннан кейін, олардың ауқымды жерлерін Александр Македонский жаулап алып, Орталық Азияға билік етеді. Александр Македонский жеңісінің нәтижесінде көптеген гректер мен македондықтар Шығысқа көшіп келеді, Ежелгі Еуропа, Орталық Азия елдерінің және Қытай орталық жазық аймақтарының экономикалық, сауда және мәдени алмасулары үшін үлкен негіз қаланды.

Үшіншіден, Хан патшалығы әскери стратегиялық мұқтаждықтарына байланысты Ұлы Йүзлер сияқты Батыс өңірдегі елдермен тез арада бірлестік құруды жоспарлайды. Осы барыста Қытай деректерінде көп айтылатын "断匈奴右臂" Хан патшасы Хан Удидың «Ғұндардың оң қолын сынауы» (Тарихтағы Жібек жолы

мәдениет алмасуы, 2016). атты оқиғаны атап өтпеуге болмайды. Дегенмен бұл тарихи оқиға жаңа бір зерттеуді қажет ететіндіктен бұл мақаламыздың мазмұнына сыймайды. Хан Уди батыс елдермен байланыс құруды қалайды және ежелгі Жібек жолын арнайы ашып және жандандыра түсуді көздейді. Біраз Қытай деректерінде б.д.д. 138 жылы Хан Уди Жаң Чянды Батыс өңірге жіберіп, Батыс Хан патшалығымен Ұлы Йүзлер бірлесіп Ғұндарға шабуыл жасауды көздегені айтылады. Нәтижесінде, Жаң Чян бұл стратегиялық тапсырманы орындамады, бірақ Сыма Чяның «凿空 (Жол ашуы)» деген тарихи бағасын алды (Тарихтағы Жібек жолы мәдениет алмасуы, 2016) (Қытай деректеріндегі тарихи оқиғалардың тарихи атауларын мағынасына байланысты аудардық. – Н.З.)

Жібек жолы төңірегіндегі барлық деректер мен айтулы оқиғаларды бір мақалаға сіңіру мүмкін емес, сол себепті Қытай орталық жазығы мен Қазақ даласының байланыстарын талдауды жөн көрдік. Аталмыш сауда жолының себепкерлігімен қалыптасқан ата-бабаларымыз саналатын түріктердің тарихы мен мәдениетінің Қиыр Шығыспен болған байланысының қаншалықты екендігін, Қиыр Шығыста біздің тарихымыз бен мәдениетімізге қатысты қаншалық қазынаның барлығын, оның қаншасының басқалардың еншісінде жүргенін ұғынатын кез келді. Осы арқылы біз өзіміздегі қазіргі бар кей мәдениет үлгілерінің ата-бабаларымыздың бойында қашаннан бері барлығын, ал жоғалтқан мәдениет үлгілеріміздің бұрын бізде қалай болғандығын білеміз. Қытай деректерінен түріктердің тарихы мен мәдениетінің сораптарын іздеудің үлкен жақтан үш жолы бар: Біріншісі, өздеріңізге белгілі қытай патшалықтары тарихындағы түріктерге қатысты деректер. Екіншісі, одан да басқа Қытайдағы ұлан-асыр тарихи-әдеби жазбалар, аңыздар. Үшіншісі, Қытайдағы археологиялық олжалар мен түрлі мәдениет үлгілері (Құмарұлы, 2011: 258-260). Осылардың ішіндегі Қытай патшалықтар тарихындағы түріктерге қатысты деректер жалпы Қытай тарихи дереккөздеріндегі түріктерге қатысты деректердің шағын бір бөлегі ғана. Оның үстіне, дүниеде ешбір халық өз тарихын басқа халықтардың есебіне жазбайтындығы анық жағдай. Сондықтан Қытай патшалықтары тарихындағы түріктерге қатысты деректерді терумен бірге, Қытайдағы одан да тау-төбе, одан да сенімді мол тарихи-мәдени материалдардан, әсіресе, мәдениет тарихына қатысты деректерден өз тарихымыз бен мәдениетіміздің арғы сораптарын қуалаудың мән-маңызы тіпті де зор. Оның үстіне ондай дерек көздері де жеткілікті.

Нағыз тарихи жазба мен археологиялық қазындылар бізге сол дәуірдегі адамдардың сезімдік, психикалық және рухани бейнелерін толық бейнелеп бере алмайды. Ал қолмен қойғандай шынайы тарих саналатын байырғы тарихи жазбалардың бізге қалдырғаны тек тарихтың құр қаңқасы мен бұлдыр елесі, алмасқан хандықтардың шежіресі ғана. Оған сол дәуір әкімиятының идеологиясы да сіңірілген. Нағыз қан мен терден құралған, сезімдік дүниеге бай тарих әлдеқашан келмесе кеткен. Тарихи жазбаларда қалдырылған тарих ғасырлар қатпарында көмулі қалған шынайы тарихтың тек болымсыз ғана бір бөлегі. Осы жоғалған тарихты шынайы жазба немесе археологиялық дәлелдермен қайта тірілтудің мүмкіндігі жоқ дерлік. Қазіргі адамдардың қолынан келетіні сол бағытта талпыныс жасау ғана. Осы мағынадан алғанда, мәдениет мұраларынан қаншалық алыс дәуірден төгіліп-шашылып, өзгеріп-өңделіп бүгінге жеткен болса да, көптеген мәңгіге жоғалған тарихи сораптардың елесін болса да байқай аламыз. Тіпті, олардан тарихи жазбалар мен археологиялық деректерден табылмайтын сол дәуір адамдарының рухани жан дүниесі мен мәдени болмысын аңғарамыз.

Мәдениет әрі тарихи, әрі рухани дүние. Ал, тарих пен археологиялық деректерде тарихилық қасиет басым орын алады. Сондықтан қытай жазба тарихтарынан түрік халықтарына қатысты деректерді зерттеумен ғана тынбай, түріктердің Қытайдың Орта жазық мәдениетіне жасаған әсерін зерттеу, яғни, Қытай байырғы мәдениетінен түріктерге ғана тән үлгілерді тану, қарастырудың маңызы тіпті де зор болуға тиісті. Түрік мәдениетінің арғы сорабын оның байырғы Қытай мәдениетіне жасаған әсерінен қарастырудың маңыздылығынан басқа, Қытайдың өз ғалымдары да өз мәдениетінің кей сырлы тұстарын түрік мәдениетін дәнекер ете отырып шешкен мысалдары да баршылық.

«Шаң шу» – Конфуцидің қайтадан реттеп жазуымен бізге жеткен, Қытайдағы ең ертедегі тарихи шығарманың бірі. Ол Сыма Чянның “Тарихи жазбаларынан” көп бұрын жазылған, сондықтан “Көне тарих” немесе “Ертедегі тарих” деп аталады. Кейбір мақалаларда “Уәзір” деп те алынған. Миң, Чиң патшалықтары кезінде қалыптасқан. Ал бұл жерде автор «Шаң шу» атауын тарихи шығармалар қатарында алып отыр, сондықтан ол “Көне тарих” немесе “Ертедегі тарих” деп аталуы керек. «Шаң шу» атауының уәзір дәрежелі мансапты білдіретін мағынасы болуы да мүмкін (Құмарұлы,

2003: 262-263). Дегенмен, айта кетер бір жәйт, Қытайша-Қазақша тарихи терминдердің үлгісінің болмағанында, тарихи атаулардың аудармасын қойғанда, Қытайша-Қазақша кемелді сөздіктің болмауы. Ал бұл жерде автор «Шаң шу» атауын тарихи шығармалар қатарында алып отыр, сондықтан ол “Көне тарих ” немесе “Ертедегі тарих” деп аталуы керек.

Қазірге дейінгі зерттеулерде, қытай ғалымдары да, басқа шетел ғалымдары да байырғы заманғы терістіктегі түріктер мен қытайдың орта жазығы аралығындағы мәдениет байланыстарын алуан қырынан зерттеп келе жатқаны белгілі. Алайда олардағы ең басты кемшілік объектіге көшпенділердің көзімен қарамайды немесе ондай қабілетке ие де емес. Тіпті, бір бөлегі, көшпенділерде мәдениет болған, ол байырғы қытай мәдениетіне әсер жасаған дегенге сенгісі келмейді. Кейбіреулері сенсе де, білсе де айтқысы келмейді. Ал батыс ғалымдары Қиыр шығысқа әсер еткен арғы заманғы терістік көшпелі түріктерінің жасаған бай мәдениетін көбінесе үнді-европалықтардың есебіне жазады. Жібек жолы тарихына байланысты қытай деректерін зерделеу барысында көптеген қызықты деректерге жолықтық, бұл деректерді талдап таратуды алдағы күндердің еншісіне қалдырып отырмыз. Дегенмен Жібек жолы дамуындағы түріктердің рөлі ерекше екенін атап өтуіміз керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

邢广程 《丝绸之路的历史价值与当代启示》光明日报，2014年10月20日北京. Чин Пуан Чң Жібек жолының тарихи құндылығы және бүгінгі маңыздылығы. Сәуле газеті, 20 қазан 2014 ж. Бейжің.

《丝绸之路史前史》 中国社会科学文摘 2015年第2015年2期目录北京《Жібек жолының тарихи алғышарттары》. Қытай әлеуметтік ғылымдар материалдары жинағы. Ғылым баспасы, Бейжің, 2015. - 288 б.

《历史上的丝绸之路 文化交流》2016年09月07日 人民日报海外版北京《Тарихтағы Жібек жолы мәдениет алмасуы》 Халық газеті, Шетел нұсқасы 07 қыркүйек 2016 ж. Бейжің.

Көшпелілер және (қытайдың) орта жазық мәдениеті, “Ұлттар” баспасы, Бейжин, 2011 ж. -450 б.

Алыстағы ата мұра, Ұлттар баспасы, Бейжин, 2003, - 388 б.

Резюме

В статье изложены причины первого появления Шелкового пути, история его образования, причины, по которым формирование Шелкового пути для удовлетворения конкретных потребностей товарооборота между Востоком и Западом. Опираясь на результаты исследования и анализа, основанные на китайские данные, в качестве исследователя, китайские исторические места, события, имена людей в своем первоначальном значении были взяты и переведены непосредственно из китайских источников. Поскольку статья основана на китайских источниках, представленные данные требуют тщательного изучения. Шелковый путь обычно называют коммерческим маршрутом в северной части Евразии. Ранняя торговля на юге характеризуется обменом чая и лошадьми.

В целом, в данной статье рассматривается историческая роль Ян Чанга из Империи Западного Ханя и Пан Ги Муна из Империи Восточного Ханя в открытии торгового и переговорного соглашения между Западным Китаем, Ближним Востоком и Турецкой империей. Представлены новые данные из китайских источников относительно причин визита этих исторических личностей. Этот маршрут пролегает на запад в Рим. Этот длинный путь является не только торговым, но и взаимосвязью между центральным крылом Китая и культурными аспектами тюрков в Центральной Азии.

Ключевые слова: Тюрки, панчау, гун, империя Хань, Жан Чян, Хан Уди.
(Занадилұлы Н. Роль тюрков в истории Шелкового пути)

Özet

Makalede, İpek Yolu'nun ilk ortaya çıkış nedenleri, oluşum tarihi, İpek Yolu'nun oluşumunun Doğu ile Batı arasındaki özel ticaret ihtiyaçlarının karşılamaındaki yeri incelemektedir. Çin verilerine dayanan araştırma ve analiz sonuçlarına göre tarihi yerler, olaylar ve şahsiyetlerin isimleri doğrudan Çin kaynaklarından alınmış ve çevrilmiştir. Makale, İpek Yolu, genellikle, Avrasya'nın kuzeyindeki ticari rota olarak adlandırılır. Güneydeki erken ticaret, çay ve atların değişimi ile karakterize edilir.

Genel olarak, bu makalede Batı Han İmparatorluğu'ndan Yang Chang ve Ban Ki-moon'un Doğu Han İmparatorluğu'ndan Batı Çin, Orta Doğu ve Türkiye İmparatorluğu arasında bir ticaret ve müzakere anlaşması açılması konusundaki tarihi rolü ele alınmaktadır. Bu tarihi şahsiyetlerin ziyaret nedenleri üzerine Çin kaynaklarından yeni veriler alındı. Bu rota batıdan Roma'ya kadar gider. Bu uzun yol sadece bir ticaret yolu değil, aynı zamanda, Çin'in orta kanadı ile Orta Asya'daki Türklerin kültürel yönleri arasındaki ilişkilerin yoludur.

Anahtar kelimeler: Türkler, Pançau, Hun, Han İmparatorluğu, Yang Chang, Han Udi.
(Zanadiluli N., İpek Yolu Tarihindeki Türklerin Rolü)